

КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Пасічніченко Д.О.,

здобувач

Національної академії внутрішніх справ

УДК 343.13:343.9-053.9

DOI 10.32782/2663-5666.2025.2.8

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вступ. Допит осіб похилого віку не був предметом дослідження у вітчизняних наукових роботах. Ані кримінальний процес, ані кримінальне право, ані криміналістика не виділяє осіб похилого віку в окрему категорію потерпілих, які є вразливими.

В той же час, згідно Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора, у 2024 році 17 394 особи похилого віку були потерпілими від кримінальних правопорушень (7,07 % від всієї кількості потерпілих за звітний період), за січень-квітень 2025 року – 7 397 осіб похилого віку (9,1 % від всієї кількості потерпілих за звітний період) [1].

Вказане свідчить, що потерпілі особи похилого віку складають велику частину від загальної кількості постраждалих осіб у кримінальних правопорушеннях. Така ситуація явно засвідчує необхідність врахування особливостей цієї категорії потерпілих та важливість удосконалення криміналістичної тактики проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням особливостей фізичного та психологічного стану цієї групи.

Про це свідчать і зарубіжні дослідження. Зокрема, у Великій Британії у 2021 році було проведено два окремих дослідження, що ґрунтувалися на обширних кількісних та якісних даних, із метою глибшого розуміння ставлення системи правосуддя до жертв злочинів похилого віку. Перше дослідження охоплювало Англію та Уельс, друге – Північну Ірландію. Обидва дослідження показали, що люди похилого віку, які стали жертвами злочинів, зіштовхуються з системними бар'єрами у доступі до правосуддя. Зокрема, похилий вік жертви зменшує ймовірність того, що зареєстрований злочин завершиться застосуванням санкцій. Це свідчить про те, що літні потерпілі мають менше шансів на досягнення процесуального правосуддя порівняно з іншими дорослими віковими групами.

Така ситуація є тривожною, оскільки нерівність у правозастосуванні суперечить міжнародним і національним стандартам, яких дотримуються обидві юрисдикції [2]. У кримінальних провадженнях, де потерпілими є особи похилого віку винну особу значно рідше притягували до відповідальності. Особливо низькі показники спостерігалися у справах, які стосувалися найтипівіших для осіб похилого віку категорій злочинів: крадіжок зі зломом, пошкодження майна, викрадень, пов'язаних із транспортними засобами, а також нетяжких фізичних нападів [3].

Враховуючи те, що потерпіла особа є важливим джерелом інформації про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, вкрай важливим є наукове осмислення проблеми проведення слідчих (розшукових) дій за їх участю та розробка нових підходів до допиту осіб похилого віку як вразливої категорії потерпілих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти тактики допиту потерпілих висвітлюються у роботах О. М. Дуфенюк «Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання» (2022) [4]; Ю. М. Черноус «Актуальні питання розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні злочини» (2020) [5]; А. О. Суворової «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку» (2024) [6]; О. В. Гірука «Тактика допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів» (2021) [7], Г. Ю. Нікітіної-Дудікової «Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» [8].

Мета та завдання дослідження – визначити особливості тактики допиту вразливих потерпілих похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи особливості тактики допиту вразливих потерпілих похилого віку слід розпочати з визначення поняття особи похилого віку.

У чинному законодавстві України поняття особи похилого віку зустрічається у різних нормативно-правових актах (ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб похилого віку», ЗУ «Про соціальні послуги», ЗУ «Про пенсійне забезпечення» та ін.), однак, у жодному з них немає визначення поняття хто до них відноситься.

За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, до категорії людей похилого віку належать особи віком старше 60 років. Однак слід зазначити, що в останні десятиріччя зарубіжні країни значно знизили пенсійний вік. Відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я вік 25–44 років вважається молодим; 44–60 років – середній вік; 60–75 років – похилий вік; 75–90 років – старечий вік. Особи які досягли 90 років – довгожителі [9].

А тому, виходячи з міжнародної класифікації, особами похилого віку є особи у віці від 60–75 років. Однак, у контексті нашого дослідження слід зауважити, що національні законодавчі акти не виділяють інші категорії вікової класифікації осіб, а тому, досліджуючи тактику допиту вразливих потерпілих похилого віку нами вони розглядатимуться як особи, старші 60 років.

В той же час, не будь-яка особа похилого віку визнаватиметься вразливим потерпілим тільки по досягненню нею певного віку. Питання щодо вразливості виникають у контексті законодавства про захист осіб похилого віку трьома способами. По-перше, якщо держава втручається, коли особа похилого віку не бажає втручання, це порушує її право приймати автономні рішення. Винятком є випадок, коли ця особа похилого віку не має правоздатності. Якщо так, держава має юридичні підстави ігнорувати її бажання.

По-друге, у юрисдикціях, де захисні положення застосовуються, коли особи похилого віку не мають здатності приймати рішення з підстав, ширших, ніж правова недієздатність, це може призвести до втручання держави всупереч бажанням особи похилого віку, навіть коли вона є правоздатною.

По-третє, коли уповноважена особа отримує повідомлення про жорстоке поводження з вразливою особою похилого віку, він повинен оцінити здатність цієї особи приймати рішення. Наприклад, уповноважена особа може поставити

такі питання: 1) чи має особа похилого віку можливість вибирати, як реагувати на насильство, та 2) чи має особа похилого віку можливість вжити заходів для самозахисту [10].

Тобто, для того, щоб особа похилого віку була визнана вразливим потерпілим, важливо оцінити не лише її вік, але й здатність до усвідомлення рішень та можливості керувати своїми діями. Визначення вразливості осіб похилого віку потребує комплексного підходу, який включає аналіз здатності до самостійного прийняття рішень, захисту своїх прав та особливостей психічного та фізичного стану.

Саме тому, тактика допиту осіб похилого віку як категорії вразливих потерпілих має свої особливості, які розглянемо далі.

Велику роль в успішності проведення допиту осіб похилого віку відіграє підготовчий етап. Під час цього етапу слідчий має зібрати інформацію про стан здоров'я, рівень слуху, зору, наявність когнітивних порушень допитуваного, а також визначити чи є необхідність у супроводі його лікарем, психологом, родичем чи законним представником.

Під час підготовчого етапу важливо враховувати психічний розвиток особистості з метою ефективної співпраці з потерпілими похилого віку та знати психологічні особливості даної категорії людей. Психічний розвиток особистості в літньому віці керується низкою закономірностей (істотних зв'язків між різними психічними явищами). Важливими закономірностями психічного розвитку особистості в цьому віці є нерівномірність, варіативність, пластичність і компенсація [11, с. 37].

Нерівномірність психічного розвитку літньої людини виявляється в тому, що різні психічні функції, властивості, утворення змінюються нерівномірно, з різною швидкістю: кожна з них має стадії підйому, стабілізації і спаду. Так, у старіючої людини може бути порівняно добре збережена мислительна діяльність, але значно погіршитися здатність запам'ятовувати певну інформацію. Іншим прикладом нерівномірності психічного розвитку є те, що літня людина погано відрізняє різні відтінки синього кольору, натомість їй вдається краще розрізняти відтінки зеленого кольору [11, с. 39].

Особливістю нерівномірності психічного розвитку літньої людини є те, що чим більш важливою й потрібною людині є та чи інша функція, тим довше вона зберігається (для людини важливо відрізняти різні відтінки зеленого кольору). Також довше зберігаються життєво

важливі функції людини, які вона постійно використовує [11, с. 45].

Варіативність психічного розвитку літньої людини свідчить про відсутність жорсткої зумовленості такого розвитку. Різні відмінності найперше зумовлені особливостями здоров'я людини та попереднім досвідом її життя (здебільшого позитивним або негативним). Таких значних відмінностей звичайно не спостерігається на ранніх вікових етапах.

Пластичність і компенсація психічного розвитку літньої людини полягає в тому, що за умови порушення, погіршення розвитку певної психічної функції літньої людини посилено «працюють» інші психічні функції. Навіть втрата окремих здібностей і вмінь може бути компенсована за рахунок формування і розвитку нових [11, с. 47].

Психічний розвиток літньої особистості, її життєдіяльність, якість життя визначається низкою чинників. Зазвичай науковці визначають два головні чинники психічного розвитку – біологічні і соціальні [12, с. 11].

До біологічних чинників психічного розвитку належать спадковість і вродженість, тобто те, із чим людина з'являється на світ. Соціальними чинниками психічного розвитку є вплив середовища як природного, так і соціального [12, с. 13].

У осіб похилого віку в міру старіння відбувається поступове ослаблення гальмівної і контролюючої функції головного мозку, що призводить до прояву тих рис характеру людини похилого віку, які раніше нею стримувалися. Для особи похилого віку характерні гіпертрофоване сприйняття дійсності і своє особливе сприйняття часу [13, с. 198].

Крім того, враховуючи процесуальний статус потерпілого, цілком виправданим буде припустити наявність фактору стресу при формуванні показань вразливого потерпілого похилого віку. Стресові події впливають на самооцінку, а самооцінка, у свою чергу, впливає на те, як люди реагують на стрес і справляються з ним. З віком у людини частіше знижується рівень самооцінки, що призводить до підвищеного ризику дистресу та депресії. Встановлення вищого рівня самооцінки у людей похилого віку може захистити від негативних наслідків дистресу та депресії. Самооцінка відіграє причинно-наслідкову роль щодо психологічного та фізичного здоров'я і, безперечно, може бути пов'язана із задоволеністю та якістю життя [14, с. 140]. Похилий вік супроводжують: наростання занепокоєння, тривожності,

появи або посилення таких рис, як недовірливість, дратівливість, черствість. Зміни при старінні відбуваються і на біологічному рівні. Змінюється зовнішність, рухливість, а також робота сенсорних систем – слух, зір, смак і нюх, як правило, з віком починають працювати менш ефективно. Тобто, основу стану і динаміки особистісних змін складають, передусім, природні фізіологічні процеси старіння організму, що неминуче викликає зміни емоційно-вольової сфери особистості. Змінюється темперамент, людина похилого віку більше звертає увагу на себе, знижується ініціативність, зростає пасивність. У емоційній сфері з'являються неконтрольовані посилення афективних реакцій: сильне нервово збудження зі схильністю до смутку, слізливості. Також психологічними особливостями осіб похилого віку є зниження швидкості мислення, потреба в додатковому часі на відповідь, можливі когнітивні порушення (деменція, забудькуватість), підвищена тривожність або підозрілість, зумовлена віком або досвідом та схильність до емоційних реакцій [15, с. 426].

Особливість одержання інформації в процесі допиту полягає в тому, що джерелом її є людина, її психічне (ідеальне) відображення, яке необхідно розкрити. У цьому зв'язку допит розглядається комплексно: як засіб доказування, як процес специфічного спілкування для одержання інформації та як соціальне явище, що має етичну та виховну функцію [16, с. 358].

В той же час, відсутність у слідчих права безпосереднього використання в процесі доказування у кримінальному провадженні інформації, що виходить за межі їх власних спеціальних знань, заповнюється залученням до розслідування суб'єктів, для яких такі знання є професійними. Ці знання другого виду іменуються спеціальними. Їхня цінність полягає передусім у тому, що вони відкривають по суті, необмежені можливості для всебічного використання досягнень науки й техніки в інтересах кримінального судочинства [17, с. 119–120].

Так, В. В. Семенов визначає спеціальні знання як неодноразово апробовані наукові знання, практичні вміння та навички, які сформувалися під час отримання загальної та професійної освіти, досвіду роботи за спеціальністю і які можна використати відповідно до процедурних правил кримінально-процесуального закону для вирішення його завдань [18, с. 20].

В контексті кримінального процесуального права спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві є знання і навички, одержані

в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань [19, с. 24].

Враховуючи особливості сприйняття інформації особами похилого віку, а також великого ступеня вірогідності наявності у вразливого потерпілого похилого віку біологічних захворювань, доцільно залучити на підготовчому етапі проведення допиту спеціаліста у сфері медицини старіння – геріатра.

Лікар-геріатр визначений у Переліку лікарських посад у закладах охорони здоров'я та належить до спеціальностей, завданням яких є надання висококваліфікованої лікувально-консультативної, реабілітаційної та профілактичної допомоги хворим і здоровим особам похилого віку [20].

Зокрема, геріатр, як фахівець у галузі медицини старіння, може бути залучений для: оцінки психофізіологічного стану особи похилого віку, зокрема когнітивних функцій, здатності до сприйняття та відтворення інформації; надання консультацій щодо впливу вікових змін на поведінку та здатність до участі в процесуальних діях; підготовки висновків про можливість участі особи похилого віку в слідчих діях, враховуючи її стан здоров'я.

Використання такого виду спеціальних знань сприятиме забезпеченню прав осіб похилого віку в кримінальному процесі, підвищенню якості доказової бази та запобіганню можливим порушенням, пов'язаним з недооцінкою вікових особливостей учасників процесу.

Досліджуючи робочий етап проведення допиту вразливих потерпілих похилого віку, то важливим елементом ефективного допиту осіб певної категорії, зокрема потерпілих похилого віку, є вміння слідчого застосовувати відповідні тактичні прийоми. Використання таких прийомів забезпечує цілеспрямованість слідчої дії, сприяє встановленню психологічного контакту з допитуваним, дозволяє з'ясувати коло відомих йому обставин і фактів, а також допомагає подолати можливу негативну налаштованість допитуваного. Застосування тактики допиту дає змогу отримати достовірну, об'єктивну інформацію, яка має доказове значення.

У розпорядженні слідчого завжди є комплекс тактичних засобів, які, за умови коректного використання, дозволяють провести допит ефективно, без надмірного психологічного тиску

на потерпілого та без загрози його фізичному або психічному здоров'ю. При цьому надзвичайно важливо не порушити межу між допустимим психологічним впливом та недопустимим психічним насильством. У ході допиту потерпілих можуть бути застосовані тактичні прийоми, спрямовані на отримання повних та правдивих показань. До таких прийомів належать: стимулювання позитивних рис особистості допитуваного, нейтралізація його негативних якостей або налаштувань, заклик до моральних цінностей – зокрема чесності, порядності, громадянського обов'язку, – а також апелювання до його прагнення сприяти боротьбі зі злочинністю.

Тактичні прийоми допиту вразливих потерпілих похилого віку доцільно розділити на організаційні, психологічні та технічні.

До організаційних тактичних прийомів допиту слід віднести безпосередню організацію комфортного простору під час проведення слідчої (розшукової дії): зручне сидіння, тиша, добре освітлення, температура. Важливим організаційним фактором є правильний вибір часу проведення допиту. Зокрема, рекомендовано проводити допит вранці або до обіду, коли когнітивні функції літніх осіб найвищі та визначити тривалість слідчої (розшукової) дії не більше 1 години без перерв, з паузами при необхідності.

Під час проведення допиту як слідчої (розшукової) дії та вибору відповідної тактики його здійснення, слідчому необхідно враховувати низку чинників, що можуть істотно впливати на точність і достовірність отриманих показань від особи похилого віку.

Окрему увагу слід приділити способу отримання і фіксації показань: формі проведення допиту, методам постановки запитань, доступності інформації для сприйняття особою похилого віку. Важливу роль також відіграє рівень довіри, який сформувався між слідчим і вразливим потерпілим, наявність взаєморозуміння та ефективної комунікації. Усі ці чинники у сукупності впливають на якість свідчень і мають бути враховані при реалізації допиту як процесуальної дії. Тому, під час допиту такої категорії вразливих потерпілих доцільно застосовувати тактичні прийоми психологічного впливу.

Зокрема, слідчому необхідно встановити контакт з допитуваним та сприяти зниженню тривожності. Для цього доцільно використовувати прийом «емоційної відкритості» (почати розмову з тем, що є близькими або зрозумілими особі похилого віку (про родину, здоров'я, повсякденне життя), щоб створити довірливу

атмосферу) та прийом «персоналізації» (звертання по імені-по батькові, підкреслення поваги, використання ввічливих формул («будь ласка», «дякую, що ділитесь»)).

Значну роль у процесі допиту відіграє етап вільної розповіді, оскільки саме в цей період допитуваний самостійно викладає відомі йому обставини справи у довільній формі. Такий формат дозволяє слідчому отримати не лише очікувану, а й нову, раніше невідому інформацію, що може сприяти формуванню нових слідчих версій.

На цьому етапі слідчий вирішує низку важливих завдань. По-перше, він стимулює допитуваного до вільного викладу, застосовуючи відповідні тактичні прийоми: пропонує розповісти про всі обставини, що стосуються розслідуваної події, уважно слухає, не перебиваючи, та використовує нейтральні підбадьорливі фрази, як-от: «не хвилюйтеся», «слухаю вас уважно», «зрозуміло», «продовжуйте».

Також застосовними у такому випадку є тактичний прийом «одне питання – одна думка», тобто формулювання максимально простих, чітких і однозначних запитань, без складнопідрядних конструкцій та тактичний прийом «мова адаптація», який полягає у використанні знайомої лексики, уникнення юридичних термінів або пояснення їх простими словами [21].

По-друге, слідчий допомагає допитуваному структурувати виклад інформації, обрати зручну для нього послідовність – хронологічну або логічну. У хронологічному викладі опис подій починається з обставин, що передували злочину, далі наводиться хід злочинного діяння та події після нього. У логічному порядку спочатку розкриваються мотиви або причини дій, а вже потім – їх наслідки.

Для цього важливими є застосування тактичних прийомів, зокрема: «озвучування відповідей» та «часткового підсумовування» (через кожні 10–15 хвилин – стисло підбивати підсумки сказаного, щоб літня особа не загубила хід думок) [21].

По-третє, на цьому етапі може бути попереджене надання неправдивих свідчень. З цією метою застосовується тактичний прийом «розподілу теми вільної розповіді». Слідчий навмисно не акцентує увагу допитуваного на головному факті, а пропонує описати пов'язані з ним другорядні, попередні або наступні обставини. Це дозволяє виявити суперечності у свідченнях і може спонукати допитуваного надати відомості, які він спочатку мав намір приховати, через прагнення підтримати логічну послідовність у власному викладі подій.

З цією метою доцільно застосовувати прийом «повільного темпу» (дикція слідчого має бути повільною, із паузами після запитань для обробки інформації), прийом «візуалізації» (застосування фотографій, карт, схем, або навіть простого малювання схеми ситуації на аркуші – це активізує зорову пам'ять) та прийом «повторного уточнення» (у разі неточностей – повернення до попередньої відповіді в м'якій формі, без осуду) [21].

З викладеного можна виділити ряд криміналістичних рекомендацій під час допиту вразливих потерпілих літнього віку, які полягають у наступному: говорити повільно, чітко та зрозуміло, використовувати просту лексику; уникати юридичної термінології, якщо особа її не розуміє; проявляти повагу, звертатися на «Ви», не применшувати значення слів потерпілого; підтримувати зоровий контакт (але не надмірний, щоб не викликати напругу); уточнення – при потребі перепитувати м'яко, без тиску, не ставлячи під сумнів пам'ять; запитання формулюються по одному, уникаються подвійні чи навідні питання; уникати стигматизуючих фраз, що можуть викликати почуття приниження або недовіри.

Щодо завершального етапу допиту, який полягає у фіксації його результатів, то з цього приводу доцільно звернутися до досліджень та наукових рекомендацій щодо фіксації результатів допиту неповнолітньої особи.

Існує необхідність в обов'язковій відеофіксації допитів за участю неповнолітніх (*та осіб похилого віку – Д.П.*). В умовах змагального кримінального процесу можливість перегляду сторонами кримінального провадження результатів відеозапису є невід'ємною частиною подальшої оцінки інформації та подальшого аналізу не тільки вербальної інформації, але й невербальної поведінки допитуваного. Дана форма фіксації дозволяє досягти не тільки високої точності та повноти фіксації показань, вона допомагає допитувачу відстежувати особливості міміки, жестикуляції в сукупності їх проявів з передачею змісту показань, інтонаційних особливостей, емоційного забарвлення тощо. Відеозапис сприяє поліпшенню результатів цієї слідчої (розшукової) дії, підвищенню тактичних можливостей її проведення. Крім того, дає можливість більш об'єктивно оцінити результати допиту [22, с.65].

З огляду на психофізіологічні особливості осіб похилого віку та їх підвищену вразливість у кримінальному провадженні, застосування відеофіксації допиту є не лише доцільним,

а й вкрай необхідним. Такий підхід забезпечує максимально повну та достовірну фіксацію показань, знижує ризики їх викривлення або втрати інформації, сприяє зменшенню навантаження на потерпілого та мінімізує повторну віктимізацію.

Особливої актуальності відеофіксація набуває у випадках, коли існує обґрунтований ризик того, що потерпілий похилого віку може не дожити до моменту судового розгляду. У таких ситуаціях запис допиту набуває доказового значення, що може стати ключовим елементом у встановленні обставин справи та винуватості особи, яка вчинила злочин. Тому відеофіксація допиту має

бути обов'язковою процедурою у провадженнях за участю вразливих потерпілих похилого віку.

Висновки. Особи похилого віку, які є потерпілими у кримінальному провадженні, характеризуються підвищеним рівнем вразливості через психофізіологічні зміни, соціальну ізоляцію та страх втратити автономію. Ці фактори істотно впливають на їх здатність брати участь у допиті.

Тактика допиту цієї категорії потерпілих має базуватися на принципах поваги, адаптації темпу комунікації, мінімізації психологічного навантаження та формуванні довірливого контакту з допитуваним та уникнення вторинної віктимізації допитуваної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2025 року. URL: <https://surli.li/tualgl>
2. Brown K. J., Gordon F. Exploring and overcoming barriers to justice for older victims of crime / Kevin J. Brown, Faith Gordon / SSRN. 2021. URL: <https://surli.cc/vkfggha> (дата звернення: 29.05.2025).
3. Her Majesty's Crown Prosecution Service Inspectorate (HMCPSP), Her Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services (HMICFRS). The Poor relation: The police and CPS response to crimes against older people / HMCPSP, HMICFRS. London : HMICFRS, 2019. 72 с.
4. Духенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>
5. Черноус Ю. М. Актуальні питання розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні злочини / *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 4. С. 93–101. DOI: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(4\).2020.267-281](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(4).2020.267-281)
6. Суворова А. О. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. Київ, 2024. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/30856>
7. Гірук О. В. Тактика допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021.
8. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : докт. дис. : 081 Право. Київ, 2022. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/21855>
9. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) вебсайт. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua>
10. Holroyd J. Relational Autonomy and Paternalistic Interventions / *Res Publica*. 2009. Vol. 15. P. 321–335.
11. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навч. посіб. Київ : Слово, 2013.
12. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку : навч. посіб. Київ : Геопринт, 2021. 288 с.
13. Мушинська І. Психологічні особливості осіб похилого віку з обмеженнями в життєдіяльності. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали IV Міжнар. студ. наук.-техн. конф. Тернопіль : ЗУНУ, [рік]. С. 198–199.
14. Кудінова М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стресостійкість». *Молодий вчений*. 2019. № 3 (1). С. 137–143.
15. Михальська С. А. Психологічні особливості людей похилого віку. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Вип. 23. С. 425–434.
16. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2008. 588 с.
17. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження) : навч. посіб. Київ, 2003. 264 с.
18. Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 212 с.
19. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні / *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. Вип. 9. С. 22–34.
20. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських посад, посад фармацевтів, посад фахівців з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я, посад фахівців у галузі охорони здоров'я та посад професіоналів з вищою немедичною освітою у закладах охорони здоров'я» / *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0892-02>

21. Heisler C. Tips for Interviewing Older Adults and Adults with Disabilities: Overview / Candace Heisler. Washington, D.C. : Office for Victims of Crime, 2017. URL: <https://url.it/zrsewq> (дата звернення: 29.05.2025).

22. Павлюк Н. В. Роль відеофіксації під час допиту за участю неповнолітніх підозрюваних / *Криміналістичний вісник*. 2019. № 2. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.07>

Пасічніченко Д.О. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена дослідженню криміналістичних та психологічних особливостей допиту осіб похилого віку у кримінальному провадженні. Незважаючи на зростаючу кількість потерпілих літнього віку, в українській криміналістиці досі відсутній комплексний підхід до визначення їх як окремої вразливої категорії, що потребує спеціального тактичного підходу під час допиту. Автором проаналізовано європейський та британський досвід, де такі особи визнаються вразливими на підставі як віку, так і психофізичного стану. Зокрема, в роботі використано результати емпіричних досліджень, що засвідчують значну кількість системних бар'єрів у доступі до правосуддя для людей літнього віку, а також статистику, яка демонструє меншу ймовірність притягнення винного до відповідальності у випадках із потерпілими похилого віку.

Автор детально розкриває комплекс психологічних, когнітивних та соціальних факторів, що знижують процесуальну активність зазначеної категорії, зокрема: сенсорні порушення, емоційна вразливість, соціальна ізоляція, страх втрати самостійності та феномен «відчуття себе тягарем». У роботі запропоновано структурувати тактику допиту за етапами (підготовчий, основний, завершальний) із використанням відповідних організаційних, мовних і психологічних прийомів. Визначено доцільність залучення до процесу спеціалістів – геріатрів і психологів, а також рекомендовано застосовувати відеофіксацію як обов'язковий інструмент захисту прав вразливих осіб. Наведені рекомендації мають практичну цінність для слідчих, прокурорів і суддів при реалізації процесуальних гарантій осіб похилого віку в умовах досудового розслідування.

Дослідження спрямоване на заповнення прогалини у вітчизняній криміналістиці та покликане сприяти вдосконаленню практики допиту, забезпеченню справедливості й процесуальної рівності для осіб похилого віку.

Ключові слова: допит, кримінальне провадження, особи похилого віку, вразливі потерпілі, тактичні прийоми, психологічні особливості, відеофіксація, геріатр, криміналістика, спеціальні знання.

Pasichnichenko D.O. FEATURES OF TACTICS OF INTERROGATION OF ELDERLY PERSONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The scientific article analyzes the features of the tactics of interrogation of elderly persons participating in criminal proceedings in the status of victims. Despite the fact that this demographic group is characterized by a growing number, as well as a high probability of becoming the object of criminal encroachments, domestic criminology has not formed a unified approach to recognizing elderly persons as vulnerable victims. The legislation of Ukraine does not contain clear procedural regulations regarding the specifics of interrogation of such a category of persons, which reduces the effectiveness of the investigation and violates the principle of procedural equality.

The author emphasizes the need to take into account the psychophysiological state of elderly persons, their cognitive abilities, sensory disorders, social status and emotional vulnerability. In particular, the influence of such factors as fear of loss of autonomy, the phenomenon of “feeling like a burden”, depressive states, decreased speed of thinking and the need for additional time to process questions was investigated. It was noted that these aspects affect the quality of the testimonies received, and therefore should be taken into account when forming interrogation tactics.

Foreign experience is disclosed (in particular, Great Britain and Northern Ireland), where comprehensive empirical studies have been conducted on systemic barriers to access to justice for elderly people. It was established that the age of the victim is a factor that reduces the likelihood of achieving a procedural result in the form of the application of sanctions. Separately, European models of recognizing adults as vulnerable and the legal nature of state intervention in cases where there is doubt about their autonomous ability to make decisions are analyzed.

The article offers a number of practical recommendations aimed at improving the interrogation process: differentiation of tactical techniques by stages (preparatory, main, final); the expediency of conducting the interrogation at a time convenient for the victim (preferably before lunch); creating a physically and psychologically comfortable environment; avoiding complex questions and terminology that is incomprehensible to an elderly person. It is recommended to use tactical techniques of “slow pace”, “language adaptation”, “emotional openness”, “personalization”, “visualization” and “structured summarization”. The need to involve a geriatrician or psychologist at the preparatory stage of the interrogation to assess the psychophysiological state of the victim is justified.

Special attention is paid to the mandatory video recording of the interrogation of vulnerable elderly persons as an effective means of ensuring the reliability of evidentiary information, reducing the risk of repeated victimization and protecting rights in the event of their further inability to personally participate in the trial. The conclusion is made about the need to develop a normatively established model of specialized interrogation of elderly persons and implement programs to train investigators in communication with this category of victims.

Key words: interrogation, criminal proceedings, elderly people, vulnerable victims, tactical techniques, psychological features, video recording, geriatrician, forensics, special knowledge.